

Moreel redeneren, morele waarde evaluatie en antisociaal gedrag

---

De herziene Sociomoral Reflection Measure – Short Form Objective

Masterthesis
Kinder- en Jeugdpsychologie

Marieke van Essen, 3269183
Begeleider: Prof. dr. D. Brugman
2011-2012

SAMENVATTING

Onderzocht werd in dit huidige onderzoek of de herziene versie van de Sociomoral Reflection Measure – Short Form Objective (SRM-SFO) in staat is om te differentiëren tussen antisociale en niet-antisociale adolescenten. De SRM-SFO is het eerste herkenninginstrument van moreel redeneren en moreel evalueren dat bruikbaar is voor afname bij grote groepen participanten, waarvan tot nu toe de ontwikkeling van de morele ontwikkeling moeilijk was vast te stellen. In het onderzoek werd zowel onderscheid gemaakt in moreel redeneren en morele waarde evaluatie, als tussen zes verschillende morele domeinen. De SRM-SFO is afgenomen bij 122 participanten in de leeftijd van 12 tot 18 jaar, allen van het mannelijk geslacht. 83 participanten waren daarvan afkomstig van een middelbare school, 39 participanten kwamen van een instelling voor intensieve jeugdzorg. Het onderzoek maakte onderscheid in vier groepen: een groep die weinig antisociaal gedrag rapporteerde, een groep van veel antisociale gedragingen zonder daarbij opgesloten te zitten, een groep met zedendelicten en een groep met overige antisociale gedragingen die wel opgesloten zat. Ondanks de herziening blijkt de SRM-SFO 2.0 niet in staat om te differentiëren op moreel redeneren en moreel evalueren tussen de drie groepen met delinquent, dan wel antisociaal gedrag enerzijds en de groep met geen of weinig antisociaal gedrag anderzijds. Wel werd er een negatieve samenhang gevonden tussen moreel redeneren en antisociaal gedrag en moreel evalueren en antisociaal gedrag. Wanneer er onderscheid wordt gemaakt in zes morele domeinen blijken er geen verschillen in moreel redeneren te bestaan tussen de vier groepen. Wanneer er echter gekeken wordt naar moreel evalueren blijken er op de domeinen *affiliation, property & law* en *erotic love & sex* verschillen te bestaan tussen de vier groepen. Ook blijken verhoogde scores op bepaalde antisociale gedragingen gerelateerd te zijn aan een achterstand op specifieke morele domeinen. Deze resultaten pleiten voor een domeinspecifieke aanpak.

INLEIDING

Al decennialang is de studie naar moraliteit vanuit een grote verscheidenheid aan perspectieven en disciplines benaderd, zowel vanuit de filosofie en antropologie, als vanuit de sociologie en psychologie. Binnen de psychologie hebben behavioristische en sociale leren theoretici gesteld dat de morele ontwikkeling een proces met zich meebrengt waardoor steeds meer gedragingen worden verworven (Skinner, 1971) en waarbij de standaarden en waarden van de maatschappij steeds meer worden geïnternaliseerd zodat zij behouden blijven zonder dat daarbij externe toezicht nodig is (Aronfreed, 1968). Ook psychoanalytische theoretici veronderstelden dat moraliteit voortkomt uit het zich eigen maken van maatschappelijke standaarden, wat echter met veel conflict en spanning gepaard gaat doordat de standaarden tegen de eigen instinctieve behoeften en drijfveren ingaan (Freud, 1930). Een alternatieve kijk op de morele ontwikkeling is dat deze oordelen over welzijn, rechtvaardigheid en rechten betreffen, welke ontstaan en zich ontwikkelen door sociale interacties tijdens de kindertijd en die een steeds bredere of algemenere verdiscontering van belangen inhouden. Vanuit dat gezichtspunt vormen mensenrechten het eindpunt van de ontwikkeling. Zowel het onderzoek van Piaget (1932), als van Kohlberg (1981) liet zien dat kinderen in hun oordelen zich niet gewoonweg accommoderen aan maatschappelijke standaarden of zich simpelweg aanpassen aan de regels en ouderlijke of sociale verwachtingen. Veeleer leren kinderen naarmate ze ouder worden sociale relaties anders begrijpen en in de morele ontwikkeling vormen zich de oordelen over goed en kwaad en over hoe mensen zich horen te gedragen jegens elkaar.

Kohlberg's theorie over de ontwikkeling van moreel redeneren (Kohlberg, 1984) onderscheidt zes verschillende stadia, verdeeld over drie fasen. Een stadium wordt gedefinieerd als patroon van denken dat zich in meerdere situaties en over de tijd heen manifesteert (Kohlberg, 1987). Het proces van moreel redeneren verloopt volgens Kohlberg (1984) van het pre-conventionele niveau, waarbij de vermijding van straf en het zoeken naar botte eerlijkheid ("voor wat, hoort wat") domineert, naar het conventionele niveau waarbij actie is gericht op het verkrijgen van goedkeuring van anderen en het vasthouden aan de wet en verplichtingen, tot mogelijk het post-conventionele niveau welke gekarakteriseerd wordt door de onpartijdige interesse in elk lid van de maatschappij en het vaststellen van zelfgekozen morele principes. Volgens Kohlberg (1984) is decentrerende een sleutelbegrip bij het beoordelen van het stadium van moreel redeneren. Decentratie staat voor het meer en meer aandacht geven aan en het met elkaar in verband brengen van de vele kenmerken van een situatie. Wanneer het individu de aandacht meer kan focussen op de perspectieven van anderen en op een bredere context is de morele ontwikkeling het stadium van egocentrisme, waarin de focus vooral op het eigenbelang ligt, gepasseerd.

Kohlberg veronderstelde dat een volgroeide morele ontwikkeling tot uiting komt in het post-conventionele niveau (stadium vijf en zes). Kohlbergs eigen, twintig jaar lange longitudinale studie, waarbij hij 58 jongens van 10, 13 en 16 jaar oud volgde, liet echter zien dat maar 13% van de participanten stadium vijf bereikte; deze participanten hadden allen een academisch opleidingsniveau

(Colby, Kohlberg, Gibbs, & Lieberman, 1983). Bovendien bereikte geen enkele participant stadium zes van het morele redeneren. Deze resultaten werden gerepliceerd in andere vergelijkbare studies (Nisan & Kohlberg, 1982; Rest, 1983), waarbij een opeenvolgende reeks werd gevonden tot in stadium vijf. Kohlberg (1984) herzag vervolgens zijn theorie, waarbij de stadia vijf en zes werden opgenomen tot één stadium die het morele redeneren op een post-conventioneel niveau representeerde. Gibbs (1979) herzag echter ook de theorie van Kohlberg, wat resulteerde in een vier stadia theorie van sociomorele ontwikkeling. Gibbs, Basinger en Fuller (1992) menen dat het post-conventionele niveau niet als een exclusief eindstation van een rijpe morele ontwikkeling moet worden gezien, noch als een opeenvolgend deel van een standaard reeks. Veeleer zouden stadia drie en vier al als representatief voor een volgroeide morele ontwikkeling gezien dienen te worden. De stadia van het postconventionele niveau worden door Gibbs, Basinger en Fuller (1992) als overbodig gezien doordat onderzoek uitwijst dat maar een klein percentage personen dit niveau bereikt. Daarnaast geven zij aan dat de stadia vijf en zes eerder de mogelijkheid tot filosofisch welsprekendheid meten, dan een werkelijk verder ontwikkeld stadium van moreel redeneren. In de door Gibbs e.a. (1992) herziene theorie representeren de stadia één en twee de onvolgroeide of onvolwassen morele ontwikkeling, die parallel lopen met Kohlberg's preconventionele niveau. Gibbs's stadia drie en vier duiden het meer volgroeide of volwassen morele redeneren aan en worden gezien als 'de cognitieve-structurele norm voor elke cultuur' (Gibbs, Potter & Goldstein, 1995). Deze cognitieve-structurele norm heeft betrekking op de complete reeks van morele normen die geaccepteerd worden binnen de maatschappij, inclusief de formele wetten en informele waarden waar de samenleving zich aan houdt. Om het verschil in moreel redeneren tussen mensen op het conventionele niveau te verklaren sprak Kohlberg naast de zes verschillende stadia over twee morele typen binnen stadium drie en vier: type A en type B (Kohlberg, 1984). De A-typen redeneren zoals Kohlberg eerder beschreef in zijn theorie, terwijl de B-typen al een moreel idealisme suggereren zoals die voorkomt in de postconventionele stadia. Dit idealisme is volgens Kohlberg echter eerder intuïtief dan theoretisch onderbouwd en daarmee nog niet expliciet gemaakt, zoals in de postconventionele stadia (Gibbs, 2003). Gibbs, Basinger en Fuller (1992) erkenden en behielden dit type onderscheid in hun vier stadia model van sociomorele ontwikkeling, waarbij aangegeven werd dat de participanten die voorheen bij Kohlbergs onderzoek in stadium vijf scoorden, nu onder het B-type van het vierde en hoogst haalbare stadium van moreel redeneren vallen.

Morele ontwikkeling en criminaliteit

Bij het testen van theorieën over de morele ontwikkeling wordt vaak het moreel oordelen van delinquente adolescenten vergeleken met niet-delinquente adolescenten (Gregg, Gibbs & Basinger, 1994; Palmer & Hollin, 2000). Er is weinig twijfel over een relatie tussen criminele activiteiten bij adolescenten en een verlaagde morele ontwikkeling (Blasi, 1980; Nelson, Smith & Dodd, 1990; Stams, e.a., 2006). Zoals prosociaal gedrag voor een deel voortkomt uit een volgroeide morele

perceptie van gebeurtenissen, ontstaat *antisociaal* gedrag voor een deel vanuit de morele perceptie welke gebaseerd is op een onderontwikkeld moreel redeneren (Gibbs, 2003). Gilligan (1987) beschouwt moreel redeneren gelijk aan perceptuele ervaringen en stelt dat het redeneren in een bepaald stadium van moreel ontwikkeling ook een bepaald perspectief op de sociale situatie veronderstelt. Zodoende ontstaat de morele ontwikkeling door het verkrijgen van een bepaald perspectief, of zoals Gilligan (1987) stelt een ‘oriëntatie’ of ‘kader’. Zoals ook bij visuele perceptie betekent een bepaalde zienswijze een afwending van andere standpunten. Moreel redeneren vindt dan ook altijd plaats vanuit een bepaald gezichtspunt; er is geen neutrale plaats van waaruit iemand volledig alle verschillende aspecten van een situatie kan waarderen (Kyte, 1996).

Onderzoek over moraliteit op het gebied van jeugdig delinquent gedrag is vooral gefocust op moreel redeneren, ook wel moreel oordelen genoemd. Moreel oordelen wordt gedefinieerd als de redenen die iemand geeft voor beslissingen of waarden die betrekking hebben op welwillend en eerlijk gedrag (Gibbs, Basinger & Fuller, 1992). Steeds vaker rijst echter de vraag of moreel redeneren een afdoende concept is om de morele ontwikkeling te meten, waarbij onder meer gewezen wordt op het belang van moreel evalueren (de attributie van het belang van morele waarden). Tarry en Emler (2007) vonden dat morele evaluatie een significante predictor van delictgedrag bij mannelijke adolescenten was, terwijl deze relatie niet werd gevonden bij moreel redeneren. Om het onderzoek hierover verder te laten bevorderen introduceerden en evalueerden Beerthuizen, Brugman, Basinger en Gibbs (2011) de Sociomoral Reasoning Measure – Short Form Objective (SRM-SFO; Basinger, Brugman & Gibbs, 2007), een herkeningsvragenlijst die zowel het moreel redeneren, als het moreel evalueren meet. De SRM-SFO poogt de validiteit van zijn voorgangers te belichamen: de Sociomoral Reflection Objective Measure – Short Form (SROM-SF; Basinger & Gibbs, 1987) en de Sociomoral Reflection Measure – Short Form (SRM-SF; Gibbs, Basinger & Fuller, 1992). Beerthuizen e.a. (2011) vonden weliswaar dat de SRM-SFO een valide instrument was om morele redentatie en morele evaluatie te meten, er werd echter geen differentiatie gevonden in moreel redeneren tussen jeugdige delinquenten en niet-delinquenten, waardoor geconcludeerd kan worden dat de validiteit niet afdoende was.

Naar aanleiding van het onderzoek van Beerthuizen e.a. (2011) werd verondersteld dat de moeite die de SRM-SFO had, net als zijn voorganger SROM-SF, met het onderscheiden van het algemene redentatieniveau tussen delinquenten en niet-delinquenten te maken heeft met een drietal zaken. Zo werd gesteld dat het verschil in afnamecondities tussen de delinquente en niet delinquente conditie van invloed zou kunnen zijn op de uitkomsten van het onderzoek. De vragenlijsten bij de delinquente groep werden één op één afgenomen, terwijl er bij de niet delinquente groep een groepsgewijze afname plaatsvond. Mogelijk heeft dit geleid tot meer sociaal wenselijk antwoorden bij de delinquente groep. Daarnaast werd gesteld dat bij de SRM-SFO als herkeningsinstrument gemakkelijker een hoger ontwikkeld niveau van morele redentatie gevonden kan worden, dan wanneer het productieniveau gemeten wordt. Ten derde werd vanuit het onderzoek de mogelijkheid aangedragen

dat de achterstand in de morele ontwikkeling bij delinquente adolescenten zich alleen voordoet op bepaalde waardegebieden. Al met al voldoende redenen voor nader onderzoek.

De SRM-SFO 2.0

Naar aanleiding van voorgaande aanbevelingen is de SRM-SFO herzien, zijn de morele domeinen uitgebreid en is de vragenlijst aangevuld met een zestal vragen. Daarnaast zal het verschil in afnameconditie verkleind worden door ook bij de delinquente doelgroep te werken met een groepsgewijze afname.

Eerder ontwikkelde vragenlijsten als de Moral Judgment Interview (MJJ; Colby & Kohlberg, 1987) en de Defining Issues Test (DIT; Rest, 1979) maakten gebruik van uitgebreide, inleidende morele dilemma's, waarbij het van groot belang was dat de leesvaardigheid van de participanten ten volle was ontwikkeld. Gibbs, Basinger en Fuller (1992) vonden echter dat een korte, simpele inleidende zin als 'Denk eens terug aan een keer dat je iets beloofd hebt aan een vriend of vriendin' voor afdoende contextuele stimulatie zorgde om de reflectie op gang te brengen, ook bij kinderen en delinquenten. De aangepaste SRM-SFO blijft dan ook ondanks de aanbeveling vanuit het voorgaande onderzoek een herkenningsvragenlijst, waarbij met korte inleidende zinnen een schriftelijke respons gevraagd wordt. Hiermee is deze vragenlijst het eerste objectieve meetinstrument van moreel redeneren en moreel evalueren dat bruikbaar is voor afname bij grote groepen participanten, zoals jonge adolescenten, delinquenten en individuen met leesproblemen, waarvan tot nu toe de ontwikkeling van het moreel redeneren moeilijk was vast te stellen. Daarnaast is de lijst makkelijk te scoren en te coderen (Beerthuisen e.a., 2011).

De eerste versie van de SRM-SFO (Beerthuisen e.a., 2011) maakt gebruik van 10 vragensets, waarbij elke set één van de vijf morele waardegebieden representeert. Deze waardegebieden zijn geselecteerd uit een lijst van twaalf normgebieden die Colby en Kohlberg (1987) beschrijven. Empirisch onderzoek van Colby en Kohlberg (1987) laat zien dat de antwoorden van participanten op morele dilemma's te groeperen zijn in twaalf verschillende normgebieden. De normgebieden op zichzelf representeerden in het onderzoek niet het niveau van moreel redeneren, daar waren ook de elementen voor nodig die in hun antwoord aangebracht werden. Werd er bijvoorbeeld geantwoord op het dilemma of een arme man medicijnen mocht stelen voor zijn doodzieke vrouw dat 'De man het medicijn moet stelen, want zijn vrouw heeft haar hele leven met hem gedeeld en het minste wat hij kan doen is haar te redden', dan werd dit gescoord in het normgebied 'affiliation', waarbij het samen met het element 'wederkerigheid' ervoor zorgde dat de persoon in het conventionele niveau scoorde. Colby en Kohlberg (1987) geven aan dat deze twaalf normen *morele* normen zijn doordat zij 1) menselijke claims en conflicten reguleren, 2) de menselijke basisrechten definiëren, 3) cultureel universeel zijn, 4) onderworpen zijn aan sancties en 5) niet reduceerbaar zijn.

Beerthuisen e.a. (2011) kozen uit de twaalf normgebieden van Colby en Kohlberg (1987) zeven normen, waarbij aangegeven werd dat deze zeven normen een brede representatie geven van

alledaagse morele redematies en ook gebruikt werden in de SRM-SF en SROM-SF. Uit de zeven normen ontstonden door middel van samenvoegingen vijf waardegebieden: *contract & truth*, *affiliation*, *life*, *property & law* en *legal justice*. Gibbs et al. (1992) stellen dat veranderingen in de ontwikkeling van sociomorele reflectie onder andere gemeten kunnen worden op het gebied van het zich houden aan beloften (*contract*), als wel in de bredere context van het vertellen van de waarheid (*truth*). *Life* wordt geconceptualiseerd als het hebben van waardering voor het leven van een persoon, voor anderen, voor de maatschappij of voor God. Het waardegebied *affiliation* betreft volgens de onderzoekers een aantal concepten van relaties, waarbij gevraagd wordt naar motiveringen voor en oordelen over het helpen van ouders en vrienden. Gibbs et al. (1992) stellen dat de morele ontwikkeling ook blijkt uit de motivering voor het houden aan de wet (*law*) en het niet stelen (*property*). Door middel van het waardegebied *legal justice* wordt gevraagd naar de mening tegenover thema's als afschrikking en verantwoordelijkheid nemen voor de eigen rol.

In de SRM-SFO 2.0 is het waardegebied *life* uitgebreid en heeft het de benaming *life & welfare* gekregen. Hierbij is naast de nadruk op de waardering voor het leven, ook het welzijn in het leven meegenomen. Daarnaast is de vragenlijst met een zesde domein aangevuld: *erotic love & sex*, betreffende oordelen over en motiveringen voor de integriteit op lichamelijk gebied. Deze veranderingen zijn tot stand gekomen na een zorgvuldige herdefiniëring van elk domein. Daarnaast zijn de alreeds bestaande domeinen zoveel mogelijk uitgebreid met een extra vraag, met als doel de betrouwbaarheid te verhogen. Hierbij dient echter wel de kanttekening geplaatst te worden dat er bij het kiezen van de waardegebieden uit de alreeds gedefinieerde normen van Colby en Kohlberg (1987) gesuggereerd wordt dat de waardegebieden niet gerelateerd zijn aan de morele ontwikkeling. Daar waar Colby en Kohlberg een zelfgeproduceerde respons scoorden, waarbij het scoren in een bepaald domein deels van belang was voor het niveau van moreel redeneren, is de aanname in de SRM-SFO nu dat de waardegebieden op zichzelf niet gerelateerd zijn aan het niveau van morele ontwikkeling. Er is weinig onderzoek verricht naar mogelijke verbanden tussen de vier morele stadia en de zes morele waardegebieden, zodat het laatste woord hierover nog niet gezegd is.

De in dit onderzoek gebruikte SRM-SFO bestaat uit 16 vragensets, waarbij elke itemset twee verschillende concepten meet: de *sociomoral reflection maturity* (SRM) en *moral value evaluation* (MVE). De *sociomoral reflection maturity* staat voor het morele redeneren zoals ook naar verwezen in Gibbs' vier stadia model (Gibbs, Basinger & Fuller, 1992), terwijl de *moral value evaluation* het morele evalueren representeert.

Het huidige onderzoek zal de differentiatiemogelijkheid van de SRM-SFO 2.0 onderzoeken aan de hand van een antisociale en een niet-antisociale participantengroep. Verwacht wordt dat de aangepaste SRM-SFO in staat is te differentiëren tussen de antisociale groep en de niet-antisociale groep. Tevens wordt er verwacht dat er een negatieve relatie zal worden gevonden tussen moreel redeneren en zelfgerapporteerd antisociaal gedrag en moreel evalueren en antisociaal gedrag.

Cognitieve distorties, sekse en opleiding

Eerder onderzoek heeft laten zien dat moreel redeneren gerelateerd is aan verschillende andere psychosociale en behavioristische concepten (Barriga, Morrison, Liao & Gibbs, 2001; Tarry & Emler, 2007). Daarnaast werd gevonden dat moreel redeneren verschilt voor mannelijke en vrouwelijke jongvolwassenen en voor lager en hoger opgeleide adolescenten (Fumagalli e.a., 2010; Maclean, Walker & Matsuba, 2004; Stams et al., 2006). Verwacht wordt dat zowel moreel redeneren, als moreel evalueren positief gerelateerd is aan opleiding en negatief gerelateerd aan cognitieve vertekeningen. Cognitieve vertekeningen zijn inaccurate of bevooroordeelde manieren van betekenis toekennen aan ervaringen (Barriga et al., 2001). Er wordt onderscheid gemaakt in zelfkleinerende en zelfbeschermdende cognitieve vertekeningen. Zelfkleinerende cognitieve vertekeningen versterken het zelfverwijt door processen als onterecht de schuld op je nemen en het catastroferen van negatieve ervaringen. Zelfbeschermdende cognitieve vertekeningen neutraliseren empathie of schuld door onterecht de schuld aan anderen toe te schrijven en de consequenties van het eigen antisociale gedrag te minimaliseren (Barriga, Hawkins & Camelia, 2008). Zelfkleinerende denkfouten worden in verband gebracht met internaliserend gedrag, terwijl zelfbeschermdende denkfouten gerelateerd zijn aan externaliserend gedrag (Barriga, Landau, Stinson, Liao & Gibbs, 2000). In dit onderzoek wordt dan ook gekeken naar zelfbeschermdende cognitieve vertekeningen, waarbij verwacht wordt dat deze positief gerelateerd zijn aan antisociaal gedrag en negatief gerelateerd zijn aan zowel moreel redeneren, als moreel evalueren (Gibbs, 2003). Eveneens dient de morele ontwikkeling positief gerelateerd te zijn aan chronologische leeftijd, dankzij zijn ontwikkelingskarakter.

Een verscheidenheid aan morele domeinen en typen delicten

De rol van algehele morele redentatie in relatie tot verschillende typen van criminele activiteiten is de focus geweest van een wat meer bescheiden hoeveelheid onderzoeken (Chen & Howitt, 2007; Nelson, Smith & Dodd, 1990). Jeugdige delinquenten zijn, net als alle wetsovertreders, een heterogene groep en het zou misleidend zijn om de vraag naar de relatie tussen de verschillende typen delicten en de morele ontwikkeling te negeren. Zo wijst onderzoek uit dat groepen adolescenten die de wet overtreden door middel van gewelds- en vermogensdelicten lager moreel ontwikkeld waren dan zowel de niet-gewelddadige controlegroep, als de groep zonder vermogensdelicten (Judy & Nelson, 2000). Ook op het gebied van zedendelicten bleek een verschil in algemene overtreeders en specifieke zedendelinquenten, waarbij de laatstgenoemde groep een hoger niveau van moreel redeneren liet zien dan de algemene overtreeders (Beerthuizen & Brugman, 2010; Valliant, Pottier, Gauthier & Kosmyna, 2000). Niet ondenkbaar is het dan ook dat deze verschillende groepen overtreeders zeer verschillend scoren op de zes morele waardegebieden die de SRM-SFO onderscheidt.

Het huidige onderzoek meet, naast de differentiatiemogelijkheden van de SRM-SFO tussen antisociale jongeren en niet-antisociale jongeren of er een differentiatie mogelijk is in antisociale jongeren die met specifieke antisociale gedragingen op specifieke morele domeinen een achterstand

vertonen, op zowel moreel redeneren als op moreel evalueren. Op grond van bovenstaande onderzoeken wordt er verwacht dat er een differentiatie mogelijk is in vier verschillende groepen, namelijk: een groep die zich kenmerkt door weinig antisociaal gedrag, een groep die veel antisociaal gedrag rapporteert, maar niet opgesloten zit, een groep die zich kenmerkt door zedendelicten en een groep die overig antisociaal gedrag rapporteert, wel opgesloten. Verwacht wordt dat er tussen de groepen een significant verschil in moreel denkniveau gevonden zal worden, waarbij de niet-antisociale groep het hoogst op moreel redeneren en moreel evalueren zullen scoren, gevolgd door de zedendelinquenten (vgl. Beerthuisen & Brugman, 2010; Valliant, Pottier, Gauthier & Kosmyna, 2000). Daarnaast wordt er verwacht dat zowel de niet-antisociale groep, als elke specifieke groep van antisociale jongeren verschillend zal scoren op de zes verschillende morele domeinen: *contract & truth*, *affiliation*, *life & welfare*, *erotic love & sex*, *property & law* en *legal justice*. Op grond van het onderzoek van Brugman en Aleva (2004) wordt verwacht dat elke specifieke groep antisociale jongeren lager scoort op het morele domein *property & law* en dan met name op het deel van ‘*obeying the law*’, dan op de andere morele domeinen. Er wordt verwacht dat de verschillende typen antisociale jongeren lager scoren op de aan hun type antisociaal gedrag gerelateerde morele domein, dan op de andere domeinen. Zo wordt verwacht dat de zedendelinquenten lager scoren op het morele domein *erotic love & sex* en verwacht wordt dat de groep met de overige antisociale gedragingen lager scoren op het domein *property & law*.

Net als bij de eerste onderzoeksvraag wordt naast de differentiatiemogelijkheden ook gekeken of er juist verbanden bestaan tussen de verschillende antisociale gedragingen en de specifieke morele domeinen. Hierbij wordt verwacht dat de antisociale gedragingen sterker gerelateerd zijn aan de aan hun gerelateerde morele domein dan aan andere domeinen. Bij alle resultaten wordt gekeken naar zowel moreel redeneren, als moreel evalueren.

METHODE

Beschrijving steekproef

De steekproef bestaat uit 122 jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar ($M=15.0$, $SD=1.3$), allen van het mannelijk geslacht. 83 jongeren uit de steekproef zijn afkomstig van een middelbare school in Nederland, de overige 39 jongeren zijn afkomstig uit een instelling voor intensieve jeugdzorg. De gemiddelde leeftijd van de steekproef afkomstig van de middelbare school is 14.7 jaar ($SD=1.28$). 11% van deze jongeren zit op het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo), 46% zit op voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs, kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo kbl) en 43% van de jongeren zit op het hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo). Volgens het Centraal Bureau voor Statistiek [CBS] wordt een persoon als allochtoon gekwalificeerd wanneer tenminste één ouder in het buitenland geboren is (Keij, 2000). Wanneer deze definitie gehanteerd wordt is 23% van de jongeren afkomstig van de middelbare school allochtoon, tegenover 77% autochtone jongeren. De 83 jongeren afkomstig van de middelbare school zijn ingedeeld in twee groepen op grond van hun gerapporteerde antisociale gedrag. Wanneer het gemiddelde gelijk was aan of groter was dan 2 op het gebied van antisociale gedragingen, werd de jongere in de groep met ‘antisociaal gedrag, niet opgesloten’ geplaatst. Bij een score van 1 werd aangegeven dat het antisociale gedrag nooit was voorgekomen, bij 2 was het antisociale gedrag gemiddeld tenminste eenmalig voorgekomen. Bij de *cut-off* score van 2 bestonden beide groepen uit genoeg participanten en verschilden beide groepen significant van elkaar wat betreft het gemiddelde van gerapporteerde antisociale gedragingen ($F(1,81)=162.93$, $p < .05$). De jongeren waarbij het gemiddelde van antisociale gedragingen lager lag dan 2 werden in de niet-antisociale groep geplaatst. Op grond hiervan bestaat de groep met antisociaal gedrag, zonder vastzitten uit 50 personen, de tweede groep waarbij weinig antisociaal gedrag was gerapporteerd bestaat uit 33 personen.

De leeftijd van de 39 jongeren die afkomstig zijn uit een instelling voor intensieve jeugdzorg ligt tussen de 12 en 18 jaar. 71.8% van de jongeren zit op een locatie voor gesloten jeugdzorg. Op het moment van afname kreeg 6.9% van de jongeren vrijwillig gesloten jeugdzorg, bij de overige groep was de gesloten jeugdzorg opgelegd door middel van een gesloten machtiging, afgegeven door de kinderrechter. De overige 28.2% van de jongeren zit op een locatie voor open jeugdzorg. De gemiddelde leeftijd van de steekproef afkomstig van de instelling voor intensieve jeugdzorg is 15.5 jaar ($SD=1.28$). 41% van deze jongeren zit op het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo), 33% zit op voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs, kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo kbl), 5.1% van de jongeren zit op het hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo) en 30.8% van de jongeren zit op het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). De overige 5% had niet geantwoord op de vraag naar welke opleiding zij volgden. 51% van de jongeren afkomstig van de instelling voor intensieve jeugdzorg is allochtoon, tegenover 49% autochtone jongeren. Bij de jongeren afkomstig van een instelling voor intensieve jeugdzorg is de vraag gesteld of de ouders al dan niet gescheiden zijn. Uit de afname blijkt dat 80% van de jongeren gescheiden ouders heeft, tegenover 20% waarbij de ouders nog bij elkaar

zijn. Er is geen significant verschil gevonden tussen de jongeren afkomstig van de gesloten jeugdzorg en de jongeren afkomstig van de open jeugdzorg op het gebied van leeftijd, schoolniveau, etniciteit en percentage gescheiden ouders. Ook het verschil in gemiddeld gerapporteerd antisociaal gedrag was niet significant ($F(1,37)=.50, p>.05$). De 39 jongeren afkomstig uit een instelling voor intensieve jeugdzorg werden op grond van hun antwoorden ingedeeld in een groep ‘zedendelinquenten’ of ‘overige antisociaal gedrag’. De jongeren die zedendelicten gepleegd hadden waren herkenbaar door de groep waarin zij zaten op de instelling, aangezien ook in de instelling onderscheid is gemaakt in een groep met zedendelinquenten en een groep met overige antisociale gedragingen. Op grond hiervan bestond de zedendelinquentengroep uit 15 jongeren en de groep met overig antisociaal gedrag bestond uit 24 jongeren.

In tabel 1 zijn de vier onderscheiden groepen weergegeven. De eerste groep verschilde significant in leeftijd van de derde groep ($F(3,116)= 5.16, p = <.05$), de andere groepen verschilden niet significant in leeftijd van elkaar. Daarnaast werd er een significant verschil gevonden tussen de groepen op het gebied van etniciteit ($\chi^2(3,122)= 21.19, p = <.05$) en opleiding ($\chi^2(3,120)= 16.11, p = <.05$). Het verschil in opleiding blijft bestaan wanneer een middelbare beroepsopleiding gelijk wordt gesteld aan het hoger algemeen voortgezet onderwijs. Vooral de groepen 1 en 2 verschillen van elkaar, waarbij gemiddeld genomen de groep met het vele antisociale gedrag, niet opgesloten, een hogere opleiding volgt dan de groep die weinig antisociaal gedrag rapporteert.

Aangezien de groepen van elkaar verschillen worden zowel leeftijd, als opleidingsniveau en etniciteit als covariaat in de analyses meegenomen.

Tabel 1
Aantal en gemiddelde leeftijd, uitgesplitst naar de vier groepen.

	Groepen	Aantal	Gemiddelde leeftijd
Afkomstig van middelbare school	1. Weinig antisociaal gedrag	33	14.4
	2. Veel antisociaal gedrag, niet opgesloten	50	15.1
Afkomstig van instelling voor intensieve jeugdzorg	3. Overig antisociaal gedrag, wel opgesloten	24	15.5
	4. Overig antisociaal gedrag, wel opgesloten	15	15.3
Totaal		122	15

Sociale wenselijkheid

De Hoe Ik Denk-vragenlijst kent een Onaannemelijke-Antwoordschaal (OA) die de mate van waarschijnlijkheid van de antwoorden aangeeft. Bij een te hoge mate van onwaarschijnlijkheid dienen de antwoorden van de participant als niet of minder valide te worden beschouwd (Brugman et al., 2010). Aangezien de Hoe Ik Denk-vragenlijst alleen bij de steekproef afkomstig van de instelling voor

intensieve jeugdzorg is afgenomen kunnen alleen bij die groep de participanten verwijderd worden die gemiddeld op de Onaannemelijke-Antwoordschaal hoger dan 5.0 scoren (Brugman et al., 2010).

Beschrijving uitval en matchingvariabelen

In totaal hebben 216 leerlingen van de middelbare school meegedaan aan het onderzoek. Echter, door het belang van het uitsluiten van versturende factoren zijn de twee verschillende groepen op leerniveau en sekse gematched. Zo zijn alle vwo-leerlingen en vrouwelijke participanten uit de middelbare schoolsteekproef verwijderd, in totaal 133 personen.

Op de locatie voor gesloten jeugdzorg zaten ten tijde van het onderzoek 58 jongeren, waarvan 27 jongeren hebben meegedaan aan het onderzoek, een participatiegraad 46.6%. Op de locatie voor open jeugdzorg zaten ten tijde van het onderzoek 65 jongeren, waarvan 11 jongeren hebben meegedaan aan het onderzoek, een participatiegraad van 7%. De redenen om niet deel te nemen zijn: zelf niet willen participeren in het onderzoek, geen toestemming voor participatie krijgen van ouders of op verlof zijn.

Beschrijving instrumenten

De SRM-SFO 2.0

De Sociomoral Reflection Measure – Short Form Objective 2.0 (SRM-SFO) is een herkenninginstrument en beoogt het niveau van moreel redeneren en van morele waarde evaluatie te meten. Zoals eerder beschreven bestaat de SRM-SFO uit 16 vragensets, die gerelateerd zijn aan één van de zes morele waarde gebieden. Zo wordt binnen het waardegebied *contract & truth* gevraagd naar het houden van beloftes en het vertellen van de waarheid door middel van drie items. Het waardegebied *affiliation* bestaat uit drie items die vragen naar het bieden van hulp aan bekenden en onbekenden en het samenwerken binnen een groep. Het waardegebied *life & welfare* bevat drie vragen over het redden van levens en het vergroten van andermans welzijn. Binnen het waardegebied *property & law* wordt door middel van drie items gevraagd naar het oordeel tegenover diefstal en vandalisme en daarnaast naar het houden aan de wet in het algemeen. Het waardegebied *erotic love & sex* kent twee vragensets betreffende het oordeel over het maken van seksueel getinte opmerkingen en een ander dwingen tot seks. Tot slot kenmerkt het waardegebied *legal justice* zich door twee vragen over veroordeling na wetsovertredingen. Elk itemset bestaat op zijn beurt uit drie deelvragen, waarbij de eerste deelvraag de morele waarde evaluatie representeert, bijvoorbeeld: ‘Hoe belangrijk vind je het dat een rechter mensen veroordeelt als zij de wet overtreden?’ Op een 7-punts Likertschaal kan de respondent antwoorden, kiezend uit 1) heel onbelangrijk, 2) onbelangrijk 3) een beetje onbelangrijk, 4) geen van beide, 5) een beetje belangrijk, 6) belangrijk, 7) heel belangrijk. Het tweede deel van elk item vraagt naar de reden achter het morele oordeel, waarbij vier verschillende typen redeneringen worden beoordeeld. Deze vier mogelijkheden zijn gerelateerd aan het vier stadia model van Gibbs, zoals eerder benoemd (Gibbs, 1979). Het derde deel van de itemset vraagt naar welke van de vier items die

in de tweede deelvraag gegeven worden het meest lijkt op de reden die de participant zou geven. Participanten die bij de tweede deelvraag slechts de opties 'nee' en/of 'misschien' hebben ingevuld dienen bij deze deelvraag toch te kiezen uit een reden die hun denkwijze het beste benadert. De betrouwbaarheid (Cronbach's alpha) van de 16 items voor morele waarde evaluatie (het eerste deel van de itemset) is .79 en voor moreel redeneren .64.

De HID

De Hoe Ik Denk (HID) vragenlijst meet de mate van zelfbeschermende cognitieve vertekeningen bij adolescenten en is primair bedoeld voor jongeren in de leeftijd van 13 tot 21 jaar. Daarnaast kunnen de vragen ook gebruikt worden voor volwassenen tot 27 jaar. De vragenlijst is zowel te gebruiken als diagnostisch instrument in de klinische praktijk, als voor het opzetten en evalueren van pedagogische en/of therapeutische interventies. Tevens kan de HID-vragenlijst gebruikt worden in onderzoek om externaliserend probleemgedrag te voorspellen (Brugman et al., 2010). De HID-vragenlijst is een vertaling van de How I Think questionnaire (HIT; Barriga, Gibbs, Potter & Liau, 2001).

De HID bestaat uit 54 items, waarvan 39 items gerelateerd zijn aan de vier typen denkfouten, namelijk zelfzuchtigheid, anderen de schuld geven, minimaliseren en uitgaan van het ergste. Een voorbeeldvraag van de schaal zelfzuchtigheid is 'Als ik kwaad word, maakt het me niet uit wie ik daar pijn mee doe'. Wat betreft anderen de schuld geven is 'Ik maak fouten, omdat ik met de verkeerde mensen omga' een voorbeeld van een item in deze schaal. Voor de schaal minimaliseren is het item 'Het is niet erg om te liegen, iedereen doet dat' kenmerkend. Tot slot is 'Hoe hard ik het ook probeer, het lukt me niet om uit de problemen te blijven' een voorbeeld van de schaal uitgaan van het ergste. Deze items zijn daarnaast ook gerelateerd aan vier typen antisociaal gedrag, te weten oppositioneel opstandig gedrag, fysieke agressie, liegen en stelen.

Naast bovenstaande beschreven items zijn er ook 8 items die betrekking hebben op onaannemelijk antwoorden en 7 items die een positieve opvulling geven. Deze twee soorten items hebben tot doel personen de hele breedte van de antwoordschaal te laten gebruiken en tegenwicht te bieden aan de negatieve lading van het grote aantal items voor denkfouten. Wanneer er hoog gescoord wordt op de onaannemelijk antwoordschaal (OA) kan dat wijzen op een hoge sociaal wenselijkheid, wat de validiteit mogelijk doet verminderen. Zo zou het oneens zijn met de stelling 'Ik roddel wel eens over anderen' wijzen op een sociaal wenselijk antwoord. De items die een positieve invulling geven, kunnen gezien worden als prosociale stellingen zoals 'Iedereen heeft het recht om gelukkig te zijn'. De items van de verschillende schalen worden bewust met elkaar afgewisseld om de aandacht tijdens de afname te bevorderen. De stellingen kunnen beoordeeld worden op een 6-puntsschaal, waarbij 1 staat voor 'erg mee oneens', 2 voor 'mee oneens', 3 voor 'beetje mee oneens', 4 voor 'beetje mee eens', 5 voor 'mee eens' en 6 voor 'erg mee eens' (Brugman et al., 2010). De betrouwbaarheid van de vragenlijst is in dit onderzoek bepaald aan de hand van Cronbach's alpha en heeft een waarde van .92. Voor de schalen zelfzuchtigheid, anderen de schuld geven, goedpraten en uitgaan van het ergste

werden betrouwbaarheidwaarden van respectievelijk .83, .75, .80 en .78 gevonden. In het onderzoek van Brugman et al. (2010) werd de convergente validiteit onderzocht door middel van een correlatieberekening van de scores op de HID-vragenlijst en de schalen voor delinquentie, agressie en externaliserend gedrag van de Teacher Report Form (TRF). Er werd een positief verband gevonden tussen denkfouten en externaliserend gedrag en agressie ($r=.20, p<.05$). Deze resultaten komen overeen met de bevindingen van Brugman (2010) dat de HID-vragenlijst een voldoende betrouwbaarheid, acceptabele constructvaliditeit en voldoende convergente en divergente validiteit heeft.

Zelfrapportage antisociale gedrag

Zoals de naam reeds doet vermoeden meten de vragen van deze lijst het gerapporteerde antisociale gedrag. De vragenlijst bestaat uit 35 items, waarvan twaalf items geselecteerd zijn uit eerder wetenschappelijk onderzoek en 13 zelfontworpen items (Høst e.a., 1998). Elk item representeert één van de eerder beschreven morele domeinen, alleen het *legal justice*-domein is hierbij buiten beschouwing gelaten doordat een uiting in antisociaal gedrag op dit domein een te grote overlap vertoont met het domein *property & law*. De respondent dient bij de vragen op een 4-puntsschaal de frequentie van het delinquente gedrag aan te geven, waarbij gekozen kan worden uit de volgende antwoordmogelijkheden: ‘nee’, ‘1x’, ‘2x’, ‘3x’ of ‘Meer dan 4 keer’. Elk domein onderscheidt zeven items waarbij een voorbeelditem voor het domein *contract & truth* is: ‘Het bewust niet nakomen van een belofte aan een vriend(in)’. Wat betreft *affiliation* is ‘Roddelen over één van je vrienden’ een voorbeeld van een item in dit domein. Voor het domein *life & welfare* is het item ‘Iemand geslagen of geschopt (niet uit zelfverdediging) kenmerkend. Het domein *property & law* kent onder andere het item ‘Iets afgepakt van een vriend(in) of medescholier en bewust niet teruggegeven’. Tot slot is ‘Zonder toestemming aan iemands intieme lichaamsdelen gezeten’ een voorbeeld van het domein *erotic love & sex*. De betrouwbaarheid van de vragenlijst is bepaald aan de hand van Cronbach’s alpha en heeft een waarde van .93. Daarnaast is de betrouwbaarheid van de verschillende subschalen berekend; *contract & truth* ($\alpha =.73$), *affiliation* ($\alpha =.80$), *life & welfare* ($\alpha =.82$), *property & law* ($\alpha =.85$) en *erotic love & sex* ($\alpha =.69$). Uit verschillende onderzoeken is eveneens gebleken dat zelfrapportages over het algemeen een hoge betrouwbaarheidswaarde hebben en dat uitkomsten van zelfrapportages overeenkomen met officiële criminaliteitscijfers (Weijers & Eliaerts, 2008), al wordt er uiteraard bij zelfrapportages hoger gescoord, aangezien slechts een deel van delicten gesignaleerd wordt. Wel blijkt er een negatief verband te bestaan tussen sociale wenselijkheid en het gerapporteerde delinquente gedrag ($r = -.27, p <.01$) (Leenders & Brugman, 2005). In dit onderzoek werd ook een significant, negatief verband gevonden tussen sociale wenselijkheid en het gerapporteerde delinquente gedrag ($r (n=39) = -.77, p < .01$).

RESULTATEN

Beschrijvende statistieken

Allereerst zijn de scores van de Onaannemelijke-Antwoordschaal van de HID berekend, zoals eerder beschreven was dit alleen mogelijk bij de participanten van de instelling voor intensieve jeugdzorg. Twee participanten hadden een score hoger dan 5.0 en zijn daarom uit het onderzoek verwijderd.

In totaal participeerden 120 personen in het onderzoek. Gemiddeld werd een score van 2.3 gevonden bij de zelfrapportage van het antisociale gedrag, waarbij gescoord werd op een 4-puntsschaal. Op deze schaal werd met een 1 aangegeven dat het betreffende gedrag nooit was voorgekomen. Vanaf 2 was het antisociale gedrag gemiddeld in ieder geval één keer was voorgekomen. In tabel 1 is de frequentie, het gemiddelde, de standaarddeviatie en de *range* van het gerapporteerde antisociale gedrag te zien, per domein.

Tabel 2

Frequentie, gemiddelde, standaarddeviatie en van het gerapporteerde antisociale gedrag naar het type domein, uitgesplitst naar moreel redeneren (MR) en morele waarde evaluatie (MVE).

	Contract & Truth	Affiliation	Life & Welfare	Property & Law	Erotic love & sex
Gerapporteerd	119	119	118	104	98
Gemiddelde	2.36	2.43	2.72	2.10	1.92
Standaard deviatie	.87	.97	1.07	1.05	.85
Range	3.43	4	4	4	3

De gemiddelde score van alle participanten op het morele redeneren is 2.95, de standaarddeviatie .30 en de range 1.50, wat ontstaat door een gewogen gemiddelde te berekenen van de eerste twee deelvragen van elk item. In het vier stadia model van Gibbs e.a. (1992) wordt een score in de range van 2.75 en 3.25 tot het derde stadium gerekend. Een score voor elk antwoord ontstaat door puntentoekenning al naar gelang de antwoorden die gegeven worden een meer rijpe morele ontwikkeling laten zien. De gemiddelde score op het moreel evalueren is 5.82, waarbij de vragen op een 7-puntsschaal werden gescoord. De standaarddeviatie is .66 en de range 3.44. Wat betreft cognitieve vertekeningen is een gemiddelde gevonden van 2.26, een standaarddeviatie van .79 en een range van 3.21. De vragen werden gescoord op een 6-puntsschaal.

Cognitieve vertekeningen

Door middel van een Pearson correlatie wordt de relatie tussen cognitieve vertekeningen en antisociaal gedrag, moreel evalueren en moreel redeneren onderzocht. Aangezien de HID alleen is afgenomen bij de participanten afkomstig van de instelling voor intensieve jeugdzorg, is alleen over deze groep de relatie berekend. Er bleek een significante positieve correlatie te bestaan tussen cognitieve

vertekeningen en antisociaal gedrag ($r (n=37) = .47, p < .01$), daarnaast bleek er een significante negatieve correlatie te bestaan tussen cognitieve vertekeningen en moreel redeneren ($r (n=37) = -.33, p < .05$). Ook werd er een significant negatief verband te bestaan tussen cognitieve vertekeningen en moreel evalueren ($r (n=37) = -.60, p < .01$).

Onderzoeksvraag 1

Om de eerste hypothese, of de SRM-SFO 2.0 in staat is om te differentiëren tussen de delinquente groep en de niet delinquente doelgroep, te toetsen is er een MANCOVA (Multivariate Analysis of Covariance) uitgevoerd. De afhankelijke variabelen zijn moreel redeneren en moreel evalueren, de onafhankelijke variabele zijn de vier verschillende groepen zoals in tabel 3 beschreven. Als covariaten worden in de analyse etniciteit, leeftijd in jaren en opleidingsniveau meegenomen.

Tabel 3

Het gemiddelde antisociale gedrag, moreel redeneren en moreel evalueren per groep.

	Groep 1: Weinig antisociaal gedrag	Groep 2: Veel antisociaal gedrag, niet opgesloten	Groep 3: Wel opgesloten, overige delicten	Groep 4: wel opgesloten, zedendelicten
Gemiddeld antisociaal gedrag	1.55	2.81	2.24	2.38
Gemiddeld moreel redeneren	2.98	2.93	2.92	2.96
Gemiddeld moreel evalueren	5.96	5.67	5.77	6.07

Er wordt geen significant verschil gevonden tussen de vier groepen op zowel moreel redeneren ($F(3,115) = .36, p > .05$), als moreel evalueren ($F(3,115) = 2.14, p > .05$). Zowel leeftijd ($F(3,110) = 3.08, p > .05$), als etniciteit ($F(3,110) = 2.28, p > .05$) en opleidingsniveau ($F(3,110) = .25, p > .05$) zijn niet gerelateerd aan moreel redeneren. Ook zijn leeftijd ($F(3,110) = .40, p > .05$), etniciteit ($F(3,110) = .09, p > .05$) en opleidingsniveau ($F(3,110) = .01, p > .05$) niet gerelateerd aan moreel evalueren. De hypothese dient daarom verworpen te worden.

Daarnaast wordt onderzocht via een Pearson correlatie of er een verband gevonden wordt tussen zowel moreel redeneren en antisociaal gedrag, als moreel evalueren en antisociaal gedrag. Deze relatie wordt over de gehele steekproef gemeten. Hierbij wordt verwacht dat er een negatieve relatie gevonden wordt tussen moreel evalueren en antisociaal gedrag en moreel redeneren en antisociaal gedrag. De eerstgenoemde correlatie tussen moreel redeneren en antisociaal gedrag bedraagt $-.12 (n = 120, p > .05)$ en is niet significant, waardoor deze hypothese verworpen wordt. De tweede correlatie tussen moreel evalueren en antisociaal gedrag heeft een waarde van $-.35 (n = 119, p > .05)$ en is significant, waardoor deze hypothese aangenomen wordt.

Onderzoeksvraag 2

Om de tweede hypothese te toetsen, namelijk of er een differentiatie mogelijk is in delinquenten die met specifieke antisociale gedragingen op specifieke morele domeinen een achterstand vertonen, wordt er tweemaal een MANCOVA (Multivariate Analysis of Covariance) uitgevoerd. De vier verschillende groepen zijn ook hierbij de onafhankelijke variabelen en de verschillende morele domeinen zijn de afhankelijke variabelen. Als covariaten worden leeftijd, etniciteit en opleidingsniveau meegenomen. Op het gebied van moreel redeneren blijkt alleen etniciteit significant gerelateerd te zijn aan het domein *property & law* ($F(1,111) = 4.61, p < .05$). Etniciteit is niet gerelateerd aan de andere morele domeinen en ook leeftijd en opleidingsniveau zijn niet gerelateerd aan de eerdergenoemde afhankelijke variabelen. Op het gebied van moreel evalueren is alleen leeftijd significant gerelateerd te zijn aan het domein *legal justice* ($F(1,108) = 4.76, p < .05$).

Tabel 4

De verschillen tussen de groepen 1 (weinig antisociaal gedrag), 2 (veel antisociaal gedrag, niet opgesloten), 3 (overig antisociaal gedrag, wel opgesloten) en 4 (zedendelinquenten) op de verschillende morele domeinen, uitgesplitst naar moreel redeneren en morele waarde evaluatie.

	Contract & truth	Affiliation	Life & welfare	Property & law	Erotic love & sex	Legal justice
Moreel Redeneren	F = .09	F = 1.5	F = .54	F = .04	F = 1.38	F = .33
Significant verschil groepen	-	-	-	-	-	-
Morele waarde evaluatie	F = 2.18	F = 3.99	F = .40	F = 4.54	F = 6.33	F = .51
Significant verschil groepen	-	2-4, $p < .05$	-	1-2, $p < .05$ 2-4, $p < .05$	2-3, $p < .01$ 2-4, $p < .05$	-

Wat betreft het moreel redeneren blijkt er geen enkel significant verschil tussen de groepen op de verschillende morele domeinen te bestaan. Weliswaar lijken de gemiddelden interessante verschillen te laten zien tussen de vier verschillende groepen (zie bijlage 1), echter, de standaarddeviatie is dusdanig hoog binnen elke groep dat deze het verschil tussen de groepen overstijgt en er niet gesproken kan worden over bepaalde trends van een specifieke groep.

Wat betreft het moreel evalueren blijken er meer significante verschillen aanwezig te zijn tussen de vier groepen, zie tabel 3 en bijlage 1. Zo is er een significant verschil op het waardegebied *affiliation* tussen groep 2 (veel antisociaal gedrag, niet opgesloten) en groep 4 (zedendelinquenten). Op het waardegebied *property & law* verschillen de groepen 1 (weinig antisociaal gedrag) en 2 (veel antisociaal gedrag, niet opgesloten) significant van elkaar en ook de groepen 2 (veel antisociaal gedrag, niet opgesloten) en 4 (zedendelinquenten). Ook zijn er significante verschillen te vinden op het waardegebied *erotic love & sex* tussen de groepen 2 (veel antisociaal gedrag, niet opgesloten) en 3 (overig antisociaal gedrag, wel opgesloten) en de groepen 2 (veel antisociaal gedrag, niet opgesloten)

en 4 (zedendelinquenten). Er kan echter niet gesteld worden dat de niet-antisociale groep de hoogste score op morele ontwikkeling heeft, gevolgd door de zedendelinquenten. Deze hypothese dient daarom verworpen te worden.

Dat het verschil in leeftijd tussen de niet-antisociale groep en de groep afkomstig uit de instelling van intensieve jeugdzorg met overige delinquenten geen rol speelt blijkt wanneer er nog een viertal personen van 12 en 13 jaar verwijderd worden uit de steekproef, er daardoor geen significant verschil meer bestaat in leeftijd, maar ook dan geen verschil in moreel redeneren in het algemeen en op de verschillende domeinen gevonden wordt.

Daarnaast wordt ook door middel van een Pearson correlatie onderzocht of de verschillende morele domeinen gecorreleerd zijn aan de verschillende typen delicten, zie tabel 4. Wanneer gekeken wordt naar de correlaties tussen de morele waardegebieden en de antisociale domeinen op het gebied van moreel redeneren dan blijkt alleen de correlatie tussen het morele redeneren op het gebied van *erotic love & sex* en de antisociale gedragingen op het gebied van *property & law* ($r(n=120) = -.20, p < .05$). Hieruit blijkt dat hoe meer antisociale gedragingen zijn gerapporteerd op het gebied van *property & law* (stelen en vandalisme), hoe lager er gescoord wordt op morele ontwikkeling op het gebied van *erotic love & sex*. Wanneer gekeken wordt naar de correlaties tussen de domein specifieke antisociale gedragingen en de morele waarde evaluatie, dan blijken er veel meer significante correlaties te bestaan, zie tabel 4. Opvallend is dat alle significante correlaties binnen de waardegebieden *property & law*, *erotic love & sex* en *legal justice* vallen.

Tabel 5
Correlatie tussen de zes verschillende morele waardegebieden en de vijf antisociale domeinen, uitgesplitst naar moreel redeneren (MR) en morele waarde evaluatie (MVE).

	Morele waardegebieden												
	Contract & truth		Affiliation		Life & welfare		Property & law		Erotic love & sex		Legal justice		
	MR	MVE	MR	MVE	MR	MVE	MR	MVE	MR	MVE	MR	MVE	
Antisociale domeinen													
Contract & truth	-.12	-.07	-.11	-.11	-.06	-.14	.02	-.37*	-.06	-.27*	-.02	-.24*	
Affiliation	-.07	-.12	-.04	-.16	.02	-.14	.04	-.37*	.00	-.26*	-.05	-.15	
Life & Welfare	-.17	-.08	-.16	-.02	.03	-.13	-.02	-.31*	-.09	-.22	-.07	-.20*	
Property & law	-.08	-.11	-.11	-.04	-.05	-.16	-.11	-.53*	-.20*	-.15	-.04	-.33*	
Erotic love & sex	-.03	.07	-.02	.00	.00	-.01	.07	-.21*	-.01	-.33*	.05	-.06	

* $p < .05$

Vanuit de tweede onderzoeksvraag wordt duidelijk dat de gemiddelde scores op het moreel redeneren verschilt tussen de verschillende domeinen. Zo blijkt uit een ANOVA (Analysis of Variance) dat de gemiddelde score op het domein *affiliation* significant verschilt van het domein *contract & truth*,

property & law en *erotic love & sex*. Daarnaast verschilt het gemiddelde op het domein *contract & truth* significant van het domein *erotic love & sex*.

DISCUSSIE

Bijdrage huidige onderzoek

Dit onderzoek richtte zich op de herziening van de SRM-SFO, het eerste objectieve meetinstrument voor moreel redeneren dat bruikbaar is voor een grote groep adolescenten (zoals delinquenten en individuen met leesproblemen), waarvan tot nu toe de ontwikkeling van het moreel redeneren moeilijk was vast te stellen. Daarnaast richt dit onderzoek zich op het specificeren van de morele ontwikkeling bij verschillende waardedomeinen en maakt het onderzoek verschil tussen moreel redeneren en moreel evalueren. Eerder onderzoek richtte zich hoofdzakelijk alleen op moreel redeneren.

Cognitieve vertekeningen en morele ontwikkeling

Uit onderzoek (Barriga e.a., 2000) blijkt dat er een significante positieve samenhang bestaat tussen antisociaal gedrag en cognitieve vertekeningen. Deze hypothese werd ook door dit onderzoek bevestigd. Ook bleek er een negatieve relatie te bestaan tussen cognitieve distorties en moreel redeneren en tussen cognitieve distorties en moreel evalueren. Deze hypothese wordt aangenomen.

SRM-SFO 2.0

Uit het onderzoek wordt duidelijk dat de SRM-SFO 2.0 niet in staat is om te differentiëren tussen niet-antisociale en antisociale jongeren op het gebied van moreel redeneren en moreel evalueren. Wanneer er vier groepen onderscheiden worden, genaamd: weinig gerapporteerd antisociaal gedrag; veel gerapporteerd antisociaal gedrag, niet opgesloten; overige antisociale gedragingen, wel opgesloten; gerapporteerde zedendelicten, wel opgesloten, blijkt de SRM-SFO 2.0 niet in staat om te differentiëren op moreel redeneren en moreel evalueren tussen de drie groepen met delinquent, dan wel antisociaal gedrag enerzijds en de groep met geen of weinig antisociaal gedrag anderzijds. Ondanks de herziening van de vragenlijst naar aanleiding van het onderzoek van Beerthuisen e.a. (2011) dient de hypothese over verschillen in moreel redeneren en evalueren tussen de groepen verworpen te worden. Wel werden de resultaten van het onderzoek van o.a. Beerthuisen e.a. (2011) onderstreept en werd er een negatieve samenhang gevonden tussen moreel redeneren en moreel evalueren enerzijds en antisociaal gedrag anderzijds.

Relatie antisociale gedragingen en specifieke morele domeinen

Uit het onderzoek blijken er geen significante verschillen tussen de vier groepen te bestaan in gemiddelde score van moreel redeneren op de verschillende morele domeinen. Wat betreft het moreel redeneren dient de hypothese verworpen te worden. Op het gebied van moreel evalueren worden echter wel significante verschillen gevonden wanneer de vier groepen vergeleken worden op de verschillende morele domeinen. Zo blijkt uit het onderzoek dat zowel op het domein *affiliation*, als het domein *property & law* en *erotic love & sex* verschillende groepen van elkaar verschillen op moreel evalueren, wat pleit voor een domeinspecifieke aanpak. Het blijft echter voor zowel moreel redeneren,

als voor moreel evalueren staan dat de standaarddeviatie groot is binnen de groepen en dit het verschil tussen de groepen overstijgt. Mogelijk kan dit het gevolg van zijn van verkeerd ingedeelde groepen.

Naast deze resultaten werden er ook verschillende significante negatieve correlaties gevonden tussen de verschillende morele domeinen en de verschillende soorten antisociale gedragingen, voornamelijk op het gebied van morele waarde evaluatie. Op het gebied van *property & law* en *erotic love & sex* werd ook een negatief verband gevonden met het domeinspecifieke antisociale gedrag en het daaraan gerelateerde morele domein. Interessant hieraan is dat juist deze antisociale gedragingen ook grotendeels delicten betreffen. Geconcludeerd kan worden dat hoe meer gerapporteerd wordt op het gebied van *property & law* en *erotic love & sex*, hoe lager iemand op dat gerelateerde morele domein scoort, wat ook pleit voor een domeinspecifieke aanpak. Opvallend is dat er alleen significante, negatieve relaties gevonden werden op de morele domeinen *property & law*, *erotic love & sex* en *legal justice*. Er werd geen enkele relatie gevonden op de domeinen *contract & truth*, *affiliation* en *life & welfare*. Mogelijkerwijs is dit te verklaren vanuit het verschil tussen die twee groepen domeinen. De domeinen *property & law*, *erotic love & sex* en *legal justice* betreffen redeneringen op het gebied van meer delictgerelateerde gedragingen en voornamelijk gesteld vanuit het nalaten van gedrag (niet stelen, niet dwingen tot seks). Daartegenover bevatten de domeinen *contract & truth*, *affiliation* en *life & welfare* redeneringen op meer relationele sfeer en voornamelijk gesteld vanuit het nakomen van gedrag (wel helpen, wel de waarheid vertellen). Mogelijkwijs heeft het verband tussen antisociale gedragingen en verlaagd moreel evalueren te maken met deze scheiding. Vervolgonderzoek dient hier meer duidelijkheid over te verschaffen.

Aanbevelingen en beperkingen huidig onderzoek

Er zijn enkele beperkingen van het huidige onderzoek te noemen. Zo wordt er bij het gebruik van de SRM-SFO gesuggereerd dat de verschillende morele domeinen niet gerelateerd zijn aan een bepaald ontwikkelingsstadium van moreel redeneren, waardoor deze waardegebieden op zichzelf niets zeggen over het stadium van morele ontwikkeling. Colby en Kohlberg (1987) stonden echter niet achter deze aanname en scoorden een zelfgeproduceerde respons, waarbij het domein dat door de participanten genoemd werd van belang bleek voor het niveau van moreel redeneren. Er is nog weinig onderzoek verricht naar de mogelijke verbanden tussen de morele stadia en de morele waardegebieden, waardoor het aan te bevelen is om hier verder onderzoek naar te verrichten.

Daarnaast is het van belang om verschil te maken tussen moreel redeneren aan de ene kant en moreel gedrag aan de andere kant. Er is een lange traditie binnen de psychologie die zich bezighoudt met de studie naar de relatie tussen moreel redeneren en moreel gedrag. De traditie is gebaseerd op de aanname dat het individuele morele gedrag (in termen van wat goed is en wat fout is) op een bepaalde manier gerelateerd is aan moreel redeneren (Blasi, 1980). Toch heeft onderzoek op dit gebied weinig bewijs gevonden voor een sterke relatie tussen morele kennis en moreel gedrag (Palmer, 2003). De relatie blijkt meer complex te liggen en gedrag kan niet altijd op accurate wijze worden voorspeld

vanuit cognities en cognities op hun beurt niet altijd vanuit gedrag (Eagly & Chaiken, 1993). Verschillende persoonlijke en situationele factoren, zoals andere competitieve attitudes en motieven, emoties en de aanwezigheid van andere mensen of potentiële consequenties van een actie kunnen allen mediators zijn in de relatie tussen cognities en gedrag (Palmer, 2003). Ondanks die aanwezige mediators blijft het van belang om het morele redeneren te onderzoeken, maar hierbij dient wel de kanttekening geplaatst te worden of dit ook daadwerkelijk iets zegt over het gedrag van de betreffende participant.

Het derde punt is vooral van belang in het licht van het tweede punt. In het onderzoek van Beerthuizen e.a. (2011) werd aangedragen dat het gebruik van een herkenninginstrument (zoals de SRM-SFO) het morele ontwikkelingsniveau in het algemeen verhoogt. Doordat de vier mogelijke redenties al kant en klaar worden voorgelegd, is de participant gemakkelijk in staat om het 'beste' antwoord te kiezen, in plaats van het antwoord passend in het eigen redentieniveau. Het blijft staan dat een herkenninginstrument grote voordelen heeft en bruikbaar is voor een grote groep participanten waarvan tot nu toe de ontwikkeling van het moreel redeneren moeilijk vast te stellen was. Het is echter van groot belang dat het instrument ook werkelijk meet wat het pretendeert te meten en er daarom gezocht wordt naar een mogelijk alternatief waarin de goede validiteit van een productievragenlijst en de objectiviteit van een herkenningvragenlijst samenkomen. Mogelijkerwijs kan ook gedacht worden aan een valse attractor in de vragenlijst om participanten die geneigd zijn tot het kiezen van het 'beste' antwoord te signaleren.

Ten vierde dient vermeld te worden dat de groep afkomstig uit de instelling voor intensieve jeugdzorg relatief laag scoorden op antisociaal gedrag in vergelijking tot de groep afkomstig van de middelbare school. Deze lage score op het antisociale gedrag kan ervoor gezorgd hebben dat de SRM-SFO niet in staat was om te differentiëren tussen de groep met weinig antisociale gedragingen en de groep met meer antisociale gedragingen. Wellicht zullen de resultaten anders zijn als er niet gekeken wordt naar antisociale gedragingen, maar meer naar werkelijk delictgedrag en wanneer de groep bestaat uit jongeren afkomstig uit een justitiële jeugdinstelling die duidelijk als delinquent beschouwd kunnen worden. Mogelijkerwijs hangt dit punt samen met het feit dat dit onderzoek geheel afhankelijk was van de zelfrapportage van de jongeren. Met name omtrent zedendelinquenten rijst de vraag of de antwoorden op de zelfrapportagevragenlijsten betrouwbaar geacht kunnen worden, gezien de gevoeligheid van het onderwerp. Als aanbeveling kan gedacht worden aan dossierinzage en het scoren van vragenlijsten over de participant, ingevuld door diens omgeving.

Ook wordt duidelijk uit het onderzoek dat de betrouwbaarheid van de vragen betreffende het moreel redeneren verminderd wordt door het derde deel van de itemsets. In dit derde deel wordt de participant verplicht tot het daadwerkelijk kiezen van één morele redentatie. Uit de lage betrouwbaarheid van het derde deel van elk itemset (.58) blijkt dat de participant over de items heen niet een eenduidig beeld van een bepaald moreel stadium laat zien. Het wordt aanbevolen om

uitgebreider onderzoek te verrichten naar de betrouwbaarheden van de afzonderlijke deelitems, zowel het deel betreffende de morele waarde evaluatie, als de twee delen betreffende het moreel redeneren.

Tot slot dient vermeld te worden dat het grootste gedeelte van de jongeren binnen de gesloten instelling de behandeling EQUIP volgden of gevolgd hadden. EQUIP is een programma dat zich primair op cognitieve vertekeningen richt en is ontwikkeld door Gibbs, Potter en Goldstein (2001). Naast de aandacht voor de cognitieve distorties richt het programma zich ook op het verbeteren van de morele ontwikkeling. Het programma is effectief gebleken (Brugman, 2010). Mogelijkerwijs is het EQUIP-programma van invloed geweest op de morele ontwikkeling van de jongeren afkomstig uit de gesloten instelling en heeft dit voor een verhoogde moreel niveau gezorgd. Aanbevolen wordt dan ook om bij volgend onderzoek de morele ontwikkeling te meten alvorens de behandeling en/of training gericht op verbetering van die ontwikkeling is gestart.

Kwaliteiten huidig onderzoek

Zoals genoemd bevordert dit onderzoek het proces van evaluatie van de SRM-SFO, de eerste objectieve vragenlijst die zowel in staat is om het morele redeneren, als het morele evalueren te meten. Er is grote behoefte aan een vragenlijst die in staat is om de morele ontwikkeling van een grote groep participanten te meten waarvan tot nu toe de ontwikkeling van het moreel redeneren moeilijk vast te stellen was. Het herzien van de vragenlijst, de vermeerdering van de vragen per domein en het kritisch nadenken over het wetenschappelijke fundament van de vragenlijst is niet genoeg geweest om te kunnen differentiëren tussen antisociale en niet-antisociale gedragingen. Toch heeft het onderzoek laten zien dat het interessant is om de morele ontwikkeling niet slechts in zijn geheel te zien, maar een duidelijk onderscheid te maken tussen moreel redeneren en moreel evalueren. Daarnaast pleiten de resultaten op het gebied van moreel evalueren voor een domeinspecifieke aanpak, wat wellicht interessant kan zijn bij een behandeling en/of training gericht op de morele ontwikkeling. Concluderend kan gezegd worden dat het onderzoek genoeg stof tot nadenken heeft opgeleverd waardoor specifieke aanbevelingen gedaan konden worden en verder onderzoek wellicht naar een zowel valide, als objectief meetinstrument op het gebied van de morele ontwikkeling kan leiden.

REFERENTIES

- Arondfreed, J. (1968). *Conduct and conscience: The socialization of internalized control over behavior*. New York: Academic Press.
- Barriga, A.Q., Hawkins, M.A., & Camelia, C.R.T. (2008) Specificity of cognitive distortions to antisocial behaviours. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 18, 532-562.
- Barriga, A.Q., Gibbs, J.C., Potter., G.B., & Liau, A.K. (2001). Test manual for the How I Think questionnaire. Champaign: Research Press.
- Barriga, A.Q., Landau, J.E., Stinson, B.L., Liau, A.K., & Gibbs, J.C. (2000). Cognitive distortion and problem behaviors in adolescents. *Criminal Justice and Behavior*, 27, 36-56.
- Barriga, A.Q., Morrison, E.M. Liau, A.K., Gibbs, J.C. (2001). Moral cognition: Explaining the gender difference in antisocial behavior. *Merrill-Palmer Quarterly*, 47, 532-562.
- Basinger, K.S., Brugman, D., & Gibbs, J.C. (2007). Sociomoral Reflection Measure – Short Form Objective (SRM-SFO). Unpublished instrument. Urbana University, O.H.: United States.
- Basinger, K.S. & Gibbs, J.C. (1987). Validation of the Sociomoral Reflection Objective Measure – Short Form. *Psychological Reports*, 61, 139-146.
- Beerthuizen, M.G.C.J., Brugman, D., Basinger, K.S., Gibbs, J.C. (2011) *Moral reasoning, moral value evaluation and juvenile delinquency: Introducing the Sociomoral Reflection Measure – Short Form Objective*. Utrecht University, Department of Developmental Psychology.
- Blasi, A. (1980). Bridging moral cognition and moral action: a critical review of the literature. *Psychological Bulletin*, 88, 1-45.
- Brugman, D. (2010). Handleiding Hoe Ik Denk vragenlijst. HID. Universiteit Utrecht, vakgroep psychologie, afdeling ontwikkelingspsychologie.
- Brugman, D. & Aleva, L. (2004). Developmental delay or regression in moral reasoning by juvenile delinquents? *Journal of Moral Education*, 33, 321-338.
- Chen, C., & Howitt, D. (2007). Different crime types and moral reasoning development in young offenders compared with non-offenders controls. *Psychology, Crime & Law*, 13, 405-416.
- Colby, A., Kohlberg, L. (1987). *The measurement of moral judgment, Vol. 1: Theoretical foundations and research validation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Colby, A., Kohlberg, L., Gibbs, J., Lieberman, M. (1983). A longitudinal Study of Moral Judgment. *Monographs of the society for research in child development*, 48, 1-2.
- Eagly, A.H. & Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. Fort Worth. Harcourt, Brace Jovanovich.
- Freud, S. (1930). *Civilization and its discontents*. London: Hogarth Press.
- Fumagalli, M., Vergari, M., Paqualetti, P. Marcegaglia, S., Mameli, F, Ferrucci, R., Mrakic-Sposta, S., Zago, S., Sertori, G., Pravettoni, G., Barbieri, S., Cappa, S., Priori, A. (2009). Brain switches utilitarian behavior: does sex make the differences? *Alzheimer's and Dementia*, 5, 257-258.
- Garmon, L.C. Basinger, K.S., Gregg, V.R., & Gibbs, J.C. (1996). Gender differences in stage and

- expression of moral judgment. *Merrill-Palmer Quarterly*, 42, 418-437.
- Gibbs, J.C. (1979). Kohlberg's moral state theory: A Piagetian revision. *Human Development*, 22, 89-112.
- Gibbs, J.C., Basinger, K.S. & Fuller, D. (1992). *Moral maturity: measuring the development of sociomoral reflection*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Gibbs, J.C., Potter, G.B. & Goldstein, A.P. (1995). *The EQUIP Program*. Champaign, I.L.: Research Press.
- Gibbs, J.C. (2003). *Moral development and reality: Beyond the theories of Kohlberg and Hoffman*. Thousand Oaks C.A.: Sage.
- Gilligan, C. & Wiggins, G. (1987). The origins of morality in early childhood relationships. In the emergence of morality in young children. Chicago: *University of Chicago press*.
- Gregg, V., Gibbs, J.C. & Basinger, K.S. (1994). Patterns of developmental delay in moral judgment by male and female delinquents. *Merril-Palmer Quarterly*, 40, 538-553.
- Høst, K., Brugman, D., Tavecchio, L.W.C. & Beem, A.L. (1998). Students' perception of the moral atmosphere in secondary schools and the relationship between moral competence and moral atmosphere. *Journal of Moral Education*, 27, 47-71.
- Judy, B., & Nelson, E.S. (2000). Relationship between parents, peers, morality, and theft in an adolescent sample. *High School Journal*, 82, 31-43.
- Keij, I. (2000). Standaarddefinitie allochtonen. Verkregen 7 mei 2010, van Centraal Bureau voor Statistiek: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/26785779-AAFE-4B39-AD07-59F34DCD44C8/0/index1119.pdf>.
- Kohlberg, L. (1981). *Essays on moral development: Vol. 1. The philosophy of moral development: moral stages and the idea of justice*. San Francisco: Harper & Row.
- Kohlberg, L. (1984). *Essays on moral development: Vol.2. The psychology of moral development*. San Francisco: Harper & Row.
- Kyte, R. (1996). Moral reasoning as perception: A reading of Carol Gilligan. *Hypatia*, vol.11, 97,17.
- Leenders, I., & Brugman, D. (2005). The moral/non-moral domain shift in young adolescents in relation to delinquent behavior. *British Journal of Developmental Psychology*, 23, 65-79.
- Nelson, J.R., Smith, J.J. & Dodd, J. (1990). *The moral reasoning of juvenile delinquents: a meta-analysis*. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 18, 231-239.
- Nisan, M. & Kohlberg, L. (1982). Universality and cross-cultural variation in moral development: A longitudinal and cross-sectional study in Turkey. *Child Development*, 53, 865-876.
- Palmer, E.J. & Hollin, C.R. (2000). The inter-relations of sociomoral reasoning, perceptions of own parenting, attributions of intent with self-reported delinquency. *Legal and Criminological Psychology*, 5, 201-218.
- Palmer, E.J. (2003). An overview of the relationships between moral reasoning and offending. *Australian Psychologist*, 38, 165-174.

- Piaget, J. (1932). *The moral judgment of the child*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Rest, J. (1979). *Development in judging moral issues*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rest, J. (1983). Morality. In J.H. Flavell & E.M. Markman, *Handbook of child psychology*, 3, 556-629. New York: Wiley.
- Skinner, B.F. (1971). *Beyond freedom and dignity*. New York: Knopf.
- Stams, G.J, Brugman, D., Dekovic, M., van Rosmalen, L., van der Laan, P. & Gibbs, J.C. (2006). The moral judgment of juvenile delinquents: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 697-713.
- Tarry, H. & Emler, N. (2007). Attitudes, values, and moral reasoning as predictors of delinquency. *British Journal of Developmental Psychology*, 25, 169-183.
- Valliant, P.M., Pottier, D., Gauthier, T., & Kosmyna, R. (2000). Moral reasoning, interpersonal skills, and cognition of rapists, child molesters, and incest offenders. *Psychological Reports*, 86, 67-75.

BIJLAGE 1

Tabel 6

Gemiddelde en standaarddeviatie voor de groepen 1 (weinig antisociaal gedrag), 2 (veel antisociaal gedrag, niet opgesloten), 3 (overig antisociaal gedrag, wel opgesloten) en 4 (zedendelinquenten) voor zowel moreel redeneren, als moreel evalueren, uitgesplitst naar de verschillende morele domeinen.

Morele domeinen	Groepen	Moreel redeneren		Moreel evalueren	
		Gemiddelde	Standaard-deviatie	Gemiddelde	Standaard-deviatie
Contract & Truth	Groep 1	2.84	.46	5.76	.86
	Groep 2	2.77	.44	5.71	.85
	Groep 3	2.92	.57	5.16	1.18
	Groep 4	2.85	.51	5.55	.87
Affiliation	Groep 1	3.35	.48	6.14	.94
	Groep 2	3.15	.35	5.76	.72
	Groep 3	3.13	.57	6.02	.82
	Groep 4	3.27	.52	6.50	.81
Life & Welfare	Groep 1	3.11	.32	6.30	.50
	Groep 2	3.12	.48	6.27	.79
	Groep 3	3.13	.37	6.08	.89
	Groep 4	3.03	.36	6.17	.62
Property & Law	Groep 1	2.76	.45	5.94	.98
	Groep 2	2.85	.55	5.25	.84
	Groep 3	2.72	.40	5.22	.79
	Groep 4	2.95	.46	6.19	1.02
Erotic love & Sex	Groep 1	3.24	.58	5.73	1.05
	Groep 2	3.20	.55	5.26	1.59
	Groep 3	3.00	.38	6.26	.74
	Groep 4	2.97	.52	6.25	1.18
Legal Justice	Groep 1	2.54	.67	5.75	.82
	Groep 2	2.45	.67	5.62	1.15
	Groep 3	2.62	.55	5.36	1.12
	Groep 4	2.79	.38	5.71	.91